

Filip Šimetin Šegvić

dipl. povjesničar i prof. povijesti

Počeci povijesne demografije i *nova povijest* u Francuskoj: Uvodna razmatranja uz članak Pierrea Gouberta

Među pomoćnim povijesnim znanostima koje su u drugoj polovici 20. stoljeća, tijekom naleta *nove povijesti*, ostavile dubok trag, označavajući „novo“ u metodološkom smislu, svakako je i povijesna demografija. Ta se disciplina, usmjerena na proučavanje stanovništva, rekonstrukciju demografskog stanja u prošlosti, pokazala izuzetno bliska pristupu kojeg su, učeći od **Marca Blocha** (1886.-1944.) i **Luciena Febvrea** (1878.-1956.), zagovarali mlađi povjesničari oko časopisa *Annales. Economies, sociétés, civilisations*. Baš zbog toga što se kao disciplina nalazi granično između povijesne znanosti i geografije, ekonomije i demografije, zbog toga što je povezana s etnologijom i antropologijom, te zato jer vrlo dobro služi u kvantitativnim istraživanjima, povijesna demografija je kroz duži period bila u fokusu *nove povijesti*, zaokupivši brojne povjesničare Francuske, ali i šire. Iako počeci povijesne demografije sežu u razdoblje koje je u smislu povijesne znanosti obilježio Jean Mabillon – 17. stoljeće – u Francuskoj, konkretno sa markizom de **Vaubanom** (1633.-1707.) i barunom de **Montyonom** (1733.-1820.),¹ tek je u 20. stoljeću u punom smislu shvaćen njen potencijal u istraživanjima prošlosti. Taj je polagani, postupni, uspon povijesne demografije potaknuo i važnu revalorizaciju djela spomenutih pionira, važnu recepciju teorija i aksioma **Thomasa Roberta Malthusa** (1766.-1834.). Novoj povijesti Vauban ili Montoyon nisu strani, dapače. Škola Analā međutim nije vratila povjesničarima zanimanje za povijesnu demografiju kao izvor spoznaja, iako su već pri samom osnutku časopisa *Annales d'histoire économique et sociale* 1929. godine Bloch i Febvre težili prijeći barijeru stvorenu prema drugim društvenim znanostima. Središnji interesi i težnje povjesničara poput Marca Blocha ili Luciena Febvrea uvijek su bili usmjereni prema ekonomiji i prema suradnji s drugim znanostima, što se može na razne načine uočiti i kod svih povjesničara mlađih generacija oko

časopisa *Annales*. Kasnije su istraživanja povijesti gospodarstva i interdisciplinarnosti neizravno dovele povjesničare, Pierrea Gouberta ili Philippea Arièsa da se spomenu samo neki, do demografije. Teren je pripremljen nešto ranije.

Lucien Febvre još 1925. godine piše kako u Francuskoj nedostaju studije demografije.² Iako sam na tome nije radio, njegov je časopis postupno takvu situaciju ispravljao. Shvaćajući gotovo pa uzaludnost sveobuhvatne povijesti goleme Francuske, Febvre je zastupao sintezu lokalnih zatvorenih cjelina unutar kojih statistički podaci imaju veću interpretativnu vrijednost. No, kao što časopis i grupa povjesničara oko Analā ne čine jedinu pokretačku silu *nove povijesti*, tako nisu svi naponi za etabliranjem povijesne demografije vezani uz spomenute. Ključno je formativno razdoblje za povijesnu demografiju kao znanost u Francuskoj bilo ono neposredno nakon Drugog svjetskog rata. Povjesničari poput Louisa Chevaliera, Louisa Henryja ili Jeana Meuvreta svojim djelima pomicali su granicu među društvenim znanostima te pokazali kako proučavanje demografije vodi do itekako relevantnih spoznaja unutar historiografije. Tijekom 1950-ih izlazi i prva edicija studija povijesne demografije pod nazivom *Introduction à la démographie historique des villes d'Europe du XIVe au XVIIIe siècle* iz pera Rogera Molsa. Djelatnost tih povjesničara - demografa nije u tolikoj mjeri poticana sa sveučilišta, gdje se s vremenom časopis *Annales* postupno etablirao, već kroz centre kao što je **Institut National d'Études Démographiques** (INED), osnovan 1945. pod okriljem Alfreda Sauvyja. Taj je centar, uz veliku podršku vlade, okupljao francuske demografe i poticao ih na istraživanje prije svega neposredne situacije stanovništva. Pod okriljem Instituta djeluje i Louis Chevalier, povjesničar koji se usmjerio na povijest stanovništva Francuske 19. stoljeća, tražeći u prošlosti poveznice s njegovim vremenom i procesima koji su se odvijali. Upravo je INED predstavljao poticaj takvim studijama, koji su uz doprinos znanosti pružali podršku populacijskoj politici i odlukama posljeratne Francuske.³ Na istom će se Institutu zaposliti i steći prva iskustva u proučavanju stanovništva između ostalih i **Louis Henry** (1911.-1991.), koji je obrazovanje stekao na Politehničkom fakultetu, jedan od najzaslužnijih pojedinaca u procesu etabliranja povijesne demografije među znanstvenim pristupima u historiografiji.⁴ Prema brojnim povjesničarima iskonski začetnik povijesne demografije u Francuskoj, Henry je definirao pojam „demografski povjesničar“, jasno ocrtao mogućnosti koje demografija pruža unutar društveno-povijesnog konteksta i ukazao na nužnost uravnoteženog odnosa između demografije i povijesti kao znanosti koje se međusobno potpomažu.⁵ Zajedno s Michelom Fleuryjem (1923.-2002.) objavio je 1954. i priručnik **Des registres paroissiaux à l'histoire de la population. Manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien** u kojemu autori jasno definiraju povijesnu demografiju, izražavaju metodu demografske analize izvora, naročito župnih knjiga. Odgovarajući na pitanja međuodnosa povjesničara i demografa, Henry je otvorio izuzetno važan dijalog, povezujući do tada još uglavnom neovisna individualna istraživanja.⁶ Shvaćajući važnost gospodarstvenih faktora koji su se odražavali na poraste i padove stanovništva, Henry je pokušao pomoću dostupnih izvora objasniti kako su se pojedini fenomeni u dugoročnom smislu odražavali na populaciju Francuske. Pierre Goubert i René Baehrel samo su neki od povjesničara koji su se uključili u Henryjevu raspravu o povijesnoj demografiji, koja se sredinom 1950-ih počela

voditi i na stranicama časopisa *Annales – Un grand débat de méthode* („velika rasprava o metodi“) – pisao je Febvre, potičući dinamičnu, ali profesionalnu raspravu.⁷ U pozadini terminološko-metodoloških rasprava nalazio se i pokušaj integracije demografije u strukturu francuske teorije povijesti koju su zastupali povjesničari okupljeni oko Marca Blocha i Luciena Febvrea, a kasnije Fernanda Braudela. Suprotstavljali su se različiti pristupi, različita shvaćanja demografije, načini korištenja metoda i njihovih primjena. Demografija kao takva, imala je određen značaj i među krugovima tradicionalnijih povjesničara. Pierre Renouvin u svojoj poznatoj knjizi *Europska kriza i Prvi svjetski rat* u više prilika uklapa demografske podatke u svoju interpretaciju događaja. Međutim, sve ostaje uglavnom na nizanju podataka u ilustrativne svrhe. Prava interakcija dogodila se upravo između demografa poput Henryja, koji su se otvorili prema povijesnoj znanosti, uvidjevši važnost podataka do kojih dolaze svojim pristupom, i povjesničara poput **Fernanda Braudela** (1902.-1985.) i **Ernesta Labroussea** (1895.-1988.) koji su itekako znali takav pristup primijeniti svojim kvantitativnim metodama istraživanja. Vodio je to prema onome što je Braudel nazivao „harmoniziranjem“, susretanjem demografije kao pomoćne povijesne znanosti i povijesti kao pomoćnoj znanosti demografije.⁸ Suradnju o kojoj Braudel govori, postiže također velikan tzv. druge generacije povjesničara oko Analā, **Pierre Chaunu** (1923.-2009.). Iako po metodi i načinu vrlo različit od Braudela, on svojim pristupom prema povijesti europske civilizacije upravo spaja demografiju i povijest, mijenjajući znanstvene metode; tražeći *serijsku povijest* odnosno „ekonometriju“, Chaunu pronalazi potporu u demografiji koja mu pomaže u kreiranju opsežnih i rastezljivih nizova podataka, sklopova preko kojih dolazi do sasvim novih zaključaka. Takva povijest više ne traži samo korelacije demografije i ekonomije, već samu disciplinu veže uz sebe i koristi njene metode za pronalaženje, obrađivanje i tumačenje vrela. Rezultati povijesne demografije tako služe i samoj demografiji, pronalazeći odgovarajući set odnosa koji omogućuju mjerenje elemenata neke populacije i njezina razvoja.⁹

Nova povijest, kako su je shvaćali brojni pobornici i predstavnici časopisa *Annales*, tražila je povezujuće sustave, društvene i gospodarske strukture. U analizama ruralne prošlosti francuskih regija povijest stanovništva je postupno zauzimala sve važnije mjesto, dokazujući se kao neprocjenjiva metoda povezivanja. Bogati pariški registri nisu samo predstavljali rudnik vrela kojima se moglo dubinski ući u problematiku Francuske države 17., 18. i 19. stoljeća. Ne čudi stoga postupni uspon povijesne demografije; sve šire priznanje njene korisnosti u istraživanjima prošlosti. Značajan je i institucionalni uspon povijesne demografije kao pomoćne povijesne znanosti: Marcel Reinhard osniva Društvo za povijesnu demografiju, a časopisu *Population*, koji izlazi pod okriljem INED-a, pridružuju se i *Annales de la démographie historique* koji oko sebe okuplja raznovrsne povjesničare, od Pierrea Gouberta do Jacquesa Dupâquiera i Hervéa Le Brasa. Matične knjige same po sebi nisu bile nova vrela za povjesničara, ali njihova statistička obrada koju su propagirali povjesničari-demografi ukazala je na potpuno nove interpretacijske modele, potičući i trend koji se od 1950-ih godina postupno javljao kod povjesničara bliskih *novim* metodama: analiza regionalnih prilika. Obujam jedne Francuske Luja XIV. s jedne strane, te bogatstvo podataka iz matičnih knjiga s druge strane, usmjerili su povjesničare na opreznije, partikularne studije, kojima se propitivao teren. Na taj su se način povjesničari izdigli s jedne statističke

razine proučavanja demografije na iskorištavanje podataka u svrhu (re)konstruiranja sedamnaestostoljetnog francuskog sela i ruralno-urbanih mikrosredina, u vremenima kada je mobilnost stanovništva bila na minimumu. **Emmanuel Le Roy Ladurie** je knjigom *Montaillou* (1978.), studijom jednog zatvorenog i dotada rijetko kome poznatog sela, postigao svjetsku slavu; predstavio je širokoj publici intrigantan ruralni život, totalnu povijest kojoj je cilj otkriti gospodarske, društvene, političke, demografske komponente. Pariz je postao središte demografskih istraživanja Francuskih regija.¹⁰ Uskoro će i drugi gradovi, poput Nantesa ili Ceana urediti vlastite institucije s ciljem proučavanja povijesne demografije u okviru regionalne povijesti. Jedan od vrhunaca povijesna će demografija doživjeti popularizacijom serijske povijesti od 1970-ih godina. Jer upravo je povijesna demografija osigurala prijelaz serijske povijesti sa gospodarske na društvenu razinu, a zatim i na kulturnu i duhovnu.¹¹ **Phillipe Ariès** (1914.-1984.), povjesničar koji se svojim teorijama i stavovima razlikuje od Braudela ili Chaunua, piše da suvremeni povjesničari otkrivaju kako tradicionalne kulture tendiraju prema nekom obliku staze; upravo iz razloga što odnos ekonomije i demografije ne evoluiraju. Određeni uvjeti rezultiraju time da takve kulture još jače nazaduju prema svojim inicijalnim vjerovanjima, navikama.¹² Izjava Le Roy Laduriea da povijest koja ne podliježe kvantifikaciji nije znanost, upravo svjedoči o važnosti pomoćnih povijesnih znanosti kao što je povijesna demografija.¹³ Rođenje, brak, ugovor, obitelj, primanja, smrt, popis imovine – sve to postaje subjekt povijesne demografije, odnosno interpretacija povjesničara poput Chaunua, Gouberta, Le Roy Laduriea, Arièsa i mnogih drugih. Popularnost i institucionalna dominacija povjesničara oko Analā od Braudela utjecala je i na širenje, a time i prihvaćanje, demografije u povijesnim istraživanjima. Tako se engleska historiografija upoznaje s *analistima* upravo preko demografije koju objeručke prihvaća u domeni tada raširene ekonomske (a posebno marksističke) historiografije. Ipak, dok je u Francuskoj povijesna demografija služila totalnoj povijesti, u Engleskoj je postajala novom disciplinom, koja je zahtijevala specijalizirane stručnjake.¹⁴ Naravno, radi se o tek jednom primjeru utjecaja. Snažna institucionalna organizacija povjesničara omogućila je Francuskoj uvođenje metodološko-konceptijskih temelja koji u drugim zemljama nisu prihvaćani na jednak način, budući da se radilo o naporima pojedinaca. U ovom slučaju dominacija kruga oko časopisa *Annales* pokazala se pozitivnom. Kao primjer moguće se osvrnuti na Henrija Pirenna, belgijskog povjesničara, koji se često smatra pretečom, „intelektualnim ocem“ povjesničara oko Analā. Naime, kao povjesničar zainteresiran za ekonomsku i urbanu povijest, koristio je i brojne demografske izvore te ga se smatra pioniriom demografije u Belgiji.¹⁵

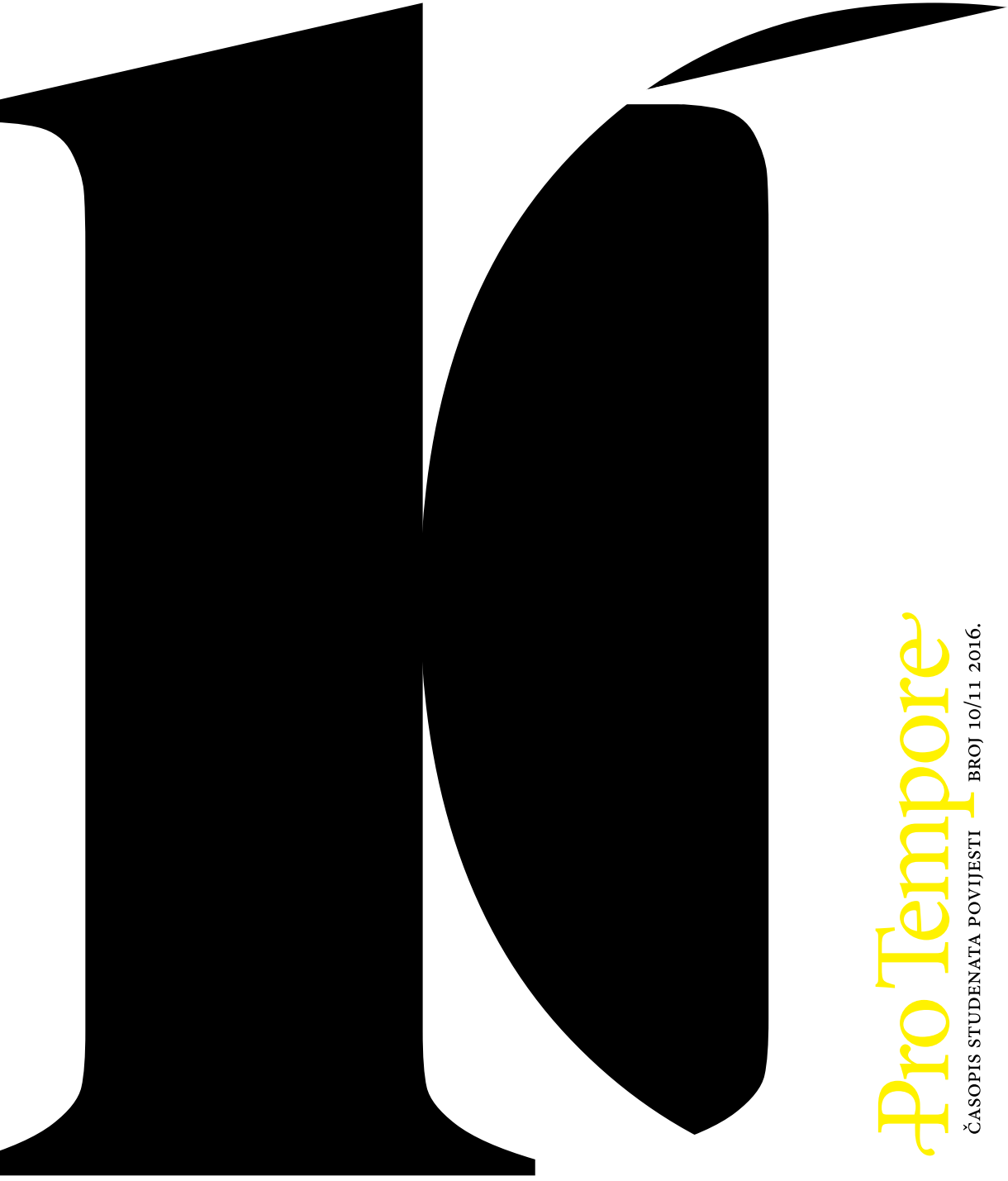
U časopisu *Annales* se riječ „demografija“, gotovo po prvi puta, javlja 1952. godine u problematski postavljenom tekstu **Pierrea Gouberta** (1915.-2012.) o maloj mikroregiji u blizini Pariza **Beauvaisis**. Taj pikardijski predio, zaštićen od ratova i pohoda 17. stoljeća, poslužio je Goubertu kao spektar unutar kojega će promatrati gospodarski i društveni razvoj, ispreplitanje imućnijih poduzetničkih obitelji i lokalnog seoskog stanovništva. Regiji će se Pierre Goubert, rođen u Saumuru na zapadu Francuske, vraćati tijekom svoje duge karijere gotovo pa stalno. Kasnije će, tijekom 1970-ih i 1980-ih godina, svoje analize popularizirati kroz sinteze i tako predstaviti širem krugu zainteresiranih

čitatelja, a potom i kontekstualizirati u smislu francuske povijesti, njenog slijeda.¹⁶ U biografijama kardinala Mazarina, a napose Luja XIV., Goubert će više mjesta posvetiti ljudima tog vremena, običnim seljacima, na koje dvorske odluke, visoka politika i diplomacija tek rubno utječu. No, spomenute je 1952. godine Goubert započinjao svoja istraživanja; pripremao doktorsku disertaciju, preko Beauvaisa proučavao 17. stoljeće, shvaćajući jasno sva ograničenja koja mu je postavljalo vrijeme u kojem je radio. Demografija je bila novost, trebalo je snažno naglasiti kakvu korist taj pristup daje u interpretaciji povijesti, a da pritom povijesna analiza ostane primarna. Proučavajući nadalje 17. stoljeće, Goubert se smjestio u središte velikog pitanja koje je desetljećima zaokupljalo francuske povjesničare: kako je moguće da kroz period od četiri stoljeća, od oko 1300. do oko 1700. godine, Francuska bilježi tek skroman dvomilijunski porast stanovništva? Držeći se demografskih podataka, Goubert ukazuje na društvene faktore kraja u kojemu su promjene bile vrlo spore; kasnije će Emmanuel Le Roy Ladurie isti problem gledati kroz „nepokretnost“ povijesti koja je „zarobila“ ruralno stanovništvo.¹⁷ Izbjegavajući metodološke uvode, u ovom slučaju Goubert kreće *in medias res* - izravno, bez teorijskih sputavanja, upravo u duhu Marca Blocha, vođen svojom metodom i željom za otkrivanjem čovjeka. Pitak, jezgrovit, a duhovit jezični izričaj s jasnim zaključcima čitatelja vrlo brzo od apstraktne francuske regije dovodi do konkretnih problema jednog vremena, gotovo da ga poziva na komparativnu analizu, daljnje studije. Iz prve ruke povjesničar kroz tekst saznaje kako se to „stvora“ *nova povijest*; Goubert nepretencioznom jasnoćom ukazujući na metodologiju, izvore, arhivsko gradivo. Ne zanima ga samo smrtnost, rodnost ili plodnost – on traži podatke o ljudskoj prilagodbi, o okolnostima koje su dovele do određenih razvoja, o geografskim determinantama koje prirodnim putem usmjeruju razvoj mikroregije. Ono što André Burguière naziva „**sociobiološkom**“ **konceptijom povijesti**, dakle istraživanje prirodnog okruženja koje se samo prilagođava uvjetima vremena, u ranom je članku Pierrea Gouberta možda najočitije izraženo.¹⁸ Međutim, Goubert ne ostaje na toj razini, već potiče znatiželjnog čitatelja. Podacima iz matičnih knjiga Beauvaisa, Goubert čitateljstvo usmjerava na seoskog čovjeka u „Velikom stoljeću“ Luja XIV., na njegove nedaće i svakodnevne borbe sa sušama, gladi, epidemijama. Goubert nije jednostran: jasno mu je gdje to vlast Luja XIV. utječe, a gdje ni približno ne vlada razvojem situacije. Uvriježeni seoski običaji, među kojima i oni vjerske naravi, izazivaju prema Goubertu daljnje probleme; slaba rodnost, kombinirana s gospodarskim uvjetima te poštima tog vremena, izlaže stanovništvo Beauvaisa velikim nepravilnostima i općem padu broja stanovnika početkom 18. stoljeća. Pažljivom istraživaču, povjesničaru upoznatim s novim metodama koje je propagirao časopis *Annales*, naizgled suhoparni izvori, brojke, ne govore isključivo o broju rođenih, umrlih, vjenčanih i sl., već otkrivaju odgovore na problemska pitanja; 1950-ih, kada Goubert piše svoj rad, analiza obuhvaća društveno-gospodarsku povijest. Kasniji pristupi pokazali su da se radi tek o jednoj razini; nizale su se analize vjerskih prilika, kulturnih odnosa, svakodnevne. Povjesničari poput **Françoisa Lebruna** krenuli su, gradeći na temeljima Goubertovih studija 17. i 18. stoljeća, u potragu za mentalitetom baroknog stanovništva, integrirajući u svoja proučavanja lokalne povijesti pokušaj totalne povijesti koja je uključivala i demografske komponente. **Michel Vovelle** demografski razvoj prati unutar čitavog sustava različitih faktora, iščitavajući čovjekov odnos prema smrti kroz stoljeća iz tisuća oporuka sačuvanih u arhivima

Provansse.¹⁹ Ono što je dakle ostalo kao konstanta je korištenje izvora koji se dobivaju demografskom analizom, obraćanje pozornosti na komponentu razvoja stanovništva koja pruža bitnu potporu sasvim različitim istraživačkim interesima.

Bilješke:

- 1 Vladimir Stipetić, Nenad Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske* (Zagreb-Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2004.), 10.
- 2 Lucien Febvre - Marian Rothstein (ur.), *Life in Renaissance France* (Harvard University Press, 1979.), 130, bilj. 28.
- 3 Paul-André Rosenthal, „Thirteen Years of Debate: From Population History to French Historical Demography (1945-1958)“, *Population: An English Selection* 9 (1997.), 219-221 (dalje: Rosenthal 1997.).
- 4 Jacques Dupâquier, „Louis Henry (1911-1991)“, *Population Studies* 46/3 (1992.), 539; Paul-André Rosenthal-Jonathan Mandelbaum, „The Novelty of an Old Genre: Louis Henry and the Founding of Historical Demography“ *Population* 58/1 (2003.), 100 (dalje: Rosenthal-Mandelbaum 2003.).
- 5 Henri Charbonneau „Louis Henry et la démographie historique“, *Population* 50/6, (1995.) 1670-1671; Rosenthal 1997., 218.
- 6 Rosenthal 1997., 228-229; Rosenthal-Mandelbaum 2003., 114.
- 7 Lucien Febvre, „Un grand débat de méthode“, *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 10/1 (1955.), 47.
- 8 Fernand Braudel, *On History* (Chicago: Chicago University Press, 1982.), 132.
- 9 Robert M. Burns, *Historiography: Culture* (Taylor & Francis, 2006.), 312.
- 10 Robert Forster, „Achievements of the Annales School“, *The Journal of Economic History* 38/1 (1978.), 65.
- 11 Paul Ricœur, „The Contribution of French Historiography to the Theory of History“, u: *The Annales School: The Annales School and Historical Studies*, ur. Stuart Clark (Taylor & Francis, 1999.), 67.
- 12 Carol Lazzaro-Weis, *Margins to Mainstream: Feminism and Fictional Modes in Italian Womens Writing 1968-1990* (University of Pennsylvania Press, 1993.), 135.
- 13 Robert M. Burns, *Historiography: Culture* (Taylor & Francis, 2006.), 312.
- 14 Alan R. H. Baker, „Reflections on the Relations of Historical Geography and the Annales school of history“, u: *The Annales School: The Annales School and Historical Studies*, ur. Stuart Clark (Taylor & Francis, 1999.), 106.
- 15 Walter Simons, „The Annales and Medieval Studies in the Low Countries“, u: *The Annales School: The Annales School and Historical Studies*, ur. Stuart Clark (Taylor & Francis, 1999.), 311.
- 16 Vidi posebice: Robert Harding, „Pierre Goubert's Beauvais et le beauvaisis: An Historian "Parmi les hommes"“, *History and Theory* 22/2 (1983.).
- 17 Emmanuel Le Roy Ladurie, *The Mind and Method of the Historian* (University of Chicago Press, 1984.), 1-27.
- 18 André Burguière, *The Annales School: An Intellectual History*. Cornell University Press, 2009., 117.
- 19 François Dosse, *New History in France: The Triumph of the Annales* (University of Illinois Press, 1994.), 174.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI - BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
Godina VIII, broj 10-11, 2016.

Glavni i odgovorni urednik

Tomislav Brandolica

Zamjenik glavnog urednika

Filip Šimetin Šegvić

Uredništvo

Tomislav Brandolica, Marta
Fiolić, Kristina Frančina, Marko
Lovrić, Valentina Nedeljko, Nikola
Seiwerth, Filip Šimetin Šegvić

Urednici pripravnici

Zvonimir Plavec, Vjenceslav
Rupčić, Porin Šćukanec Reznicek

Redakcija

Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Valentina Nedeljko, Zvonimir
Plavec, Vjenceslav Rupčić, Nikola
Seiwerth, Porin Šćukanec Reznicek,
Filip Šimetin Šegvić

Recenzenti

dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Tomislav Galović
dr. sc. Ivo Goldstein
dr. sc. Iskra Iveljić
dr. sc. Tvrtko Jakovina
dr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Drago Roksandić
Marie Scatena, MA
akademik Arnold Suppan
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ Šoljan

Lektura i korektura

Gabrijela Detelj
Marta Fiolić
Ana Jelić
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić

Dizajn i priprema za tisak

DZN studio

Prijevodi s engleskog jezika

Tomislav Brandolica
Tina Miholjančan, prof.
Marija Marčetić
Ivan Markota
Krešimir Matešić
Judita Mustapić
Kristina Videković

Prijevodi s njemačkog jezika

Mirela Landsman Vinković
Filip Šimetin Šegvić
Azra Plićanić Mesić

Prijevodi s francuskog jezika

Jasna Čirić, prof.
Marta Fiolić
Marija Galić
Tea Šimičić

Prijevodi s talijanskog jezika

Tihana Filipčić
Loretta Lanča

Izdavač

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb

Tisak

Mediaprint – Tiskara Hrastić

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo
stavove autora i ne predstavljaju
nužno stavove i mišljenja
uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su omogućili:

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
Studentski zbor
Sveučilišta u Zagrebu

Privatne donacije:

Vesna Miović, I. P., M. Č.

Redakcija časopisa Pro tempore
svim se donatorima iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci!

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3,
10000 Zagreb

E-mail:

pt.redakcija@gmail.com
tomislav.brandolica@gmail.com